

САБАТОВА ДУХОВНА КРИЗА – ПУТ ОД НАУКЕ ДО
КЊИЖЕВНОСТИ

Ана Р. Чановић¹

Сажетак: Рад је у цјелини посвећен периоду духовне кризе у животу аргентинског књижевника Ернеста Сабата. У уводу се наводе основни биографски подаци из живота писца у циљу прегледнијег бављења специфичним периодом његовог живота. Размотрена су питања Сабатовог сагледавања умјетности и науке, а уједно су и издвојени његови ставови о смислу људског постојања и начину хуманизације друштва. У средишњем дијелу, истраживање Сабатовог пута од науке до књижевности спроведено је на примјерима збирке есеја „Појединац и Универзум“, затим есеја „Пре краја“ и „Отпор“, и три романа: „Тунел“, „О јунацима и гробовима“ и „Абадон, анђео уништења“. Закључено је да се Сабата свјесно и без кајања посветио свијету књижевности с тим да до краја живота није био сигуран у истински разлог свог избора.

Кључне речи: комуникација, самоћа, духовна криза, Ернесто Сабата, писац, наука, књижевност, живот, есеји.

УВОД

Рад *Сабатова духовна криза – пут од науке до књижевности* се бави животним раздобљем савременог аргентинског писца Ернеста Сабата са посебним акцентом на период духовне кризе – напуштања науке и посвећивања књижевности. Радом се настоји показати на који начин је кључни дио Сабатовог живота утицао и манифестовао се у његовом стваралаштву, односно због чега је дошло до Сабатовог раскида са науком. У централном дијелу рада сагледаћемо Сабатову духовну кризу проучавајући његово књижевно стваралаштво, најприје кроз збирку есеја *Појединац и Универзум*, есеје *Пре краја* и *Отпор*, затим у роману *Тунел* (1948) и романима *О јунацима и гробовима* (1961) и *Абадон, анђео*

¹madzgalj.ana@gmail.com Синдикат просвјете Црне Горе

уништења (1974). Проучавање међуодноса приватног живота и Сабатових текстова ће се у раду извршити примјеном биографског метода, методом анализе текстова и њихове интерпретације.

Ернесто Сабата (1911-2011) је првенствено познат као аргентински романописац и есејиста. Ми ћемо се у овом раду бавити дијелом Сабатовог живота који је претходно књижевном раздобљу, као и разлозима и околностима који су довели до напуштања свијета науке. Познато је да Сабата представља једну од најистакнутијих фигура савремене културе Хиспанске Америке и да је у великој мјери био заинтересован за проблеме човјекове егзистенције и смисла постојања (Pavlović-Samurović 1993: 701).

Неопходно је навести опширнију биографију Ернеста Сабата како би се лакше сагледале околности које су довеле до његове духовне кризе. Ернесто Сабата рођен је 24. јуна 1911. године у селу Рохас у провинцији Буенос Аирес у Аргентини. Имао је десеторо браће и сестара, а родитељи су му били досељеници из Италије. Студирао је физику и математику на Универзитету Ла Плата. Прикључио се 1930. године анархистичкој студентској организацији, а потом Комунистичкој партији Аргентине. С великим успјехом је завршио студије физике. У то вријеме је Сабата почео да сумња у комунизам и Стаљинове методе управљања СССР-ом, тако да га је КПА послала на двогодишње студије у Међународну Лењинову школу у Москви. На путу за Русију, присуствовао је 1934. године Конгресу против фашизма и рагау Бриселу. Страхујући да се неће вратити из Москве, напустио је Конгрес, раскинуо са партијом и пребјегаво у Париз.

По повратку у Буенос Аирес оженио се Матилдом Кузмински Рихтер 1936. године. На Универзитету Ла Плата је 1938. године докторирао и добио стипендију за рад на атомској физици у Лабораторији Кири у Паризу. У Лабораторији је сарађивао са Иреном Жолио-Кири, али се упознао и са покретом надреалиста са којима је проводио ноћи у баровима Париза. Већ следеће године прешао је на Институт за технологију у Масачусетсу (МИТ) у САД-у. По повратку у Аргентину крајем 1939. године добио је мјесто асистента, а потом и професора теоријске физике на Универзитету Ла Плата.

Сабата је доживио дубоку духовну кризу 1945. године, у моменту када је већ уживао славу као физичар, окренуо се књижевности и одселио у село да се посвети писању. Роман *Тунел* (1948) је одмах добио похвале Алберта Камија, који га је и превео на француски језик, Жана Пола Сартра, Томаса Мана, Грејема Грина, Виктора Гомбровича и других. *Тунел* чини трилогију са још два чувена Сабатова романа: *О јунацима и гробовима* (1961) и *Абадон, анђеоло уништења* (1974).

Сем тога, Сабата је објавио више књига есеја и књижевних огледа, под насловима *Појединац и Универзум* (1945), *Писац и његове утваре* (1963), *Разговори са Борхесом* (1976), *Пре краја* (1998) и *Отпор* (2000).

Сабато се сматра једним од највећих писаца метафизичке прозе. Више пута је био кандидат за Нобелову награду. Био је председник Националне комисије која трага за несталима у Аргентини. Сабато се сматра последњим класичним писцем аргентинске литературе. За свој рад примио је многа међународна признања, између осталих *Легију части* и награду *Мигел де Сервантес*.

У циљу разумијевања научних околности у којима је сазријевао Сабато, неопходно је подсетити се неколико прекретница на пољу физике. 1896. године у Паризу, Анри Бекерел је открио феномен радиоактивности, чија су својства касније проучавали бројни европски научници. Супружници Пјер и Марија Кири су открили бројне радиоактивне елементе и вршили истраживања о могућностима њихове примјене, која би била вишеструко корисна по друштво. Око 1917. године физичар Ернест Рутерфорд је поставио хипотезу о атомском језгру око кога се налазе електрони.

Ернесто Сабато уписује Факултет физичко-математичких наука на Националном универзитету Ла Плата 1929. године, са 18 година. (промењен је редослед речи јер реченица не може почињати годином) У току студија сазнаје да је Џејмс Чедвик, 1932. године открио неутрон као саставни дио језгра и да 1935. године Фредерик и Ирена Жолио-Кири производе вјештачку радиоактивност.

Ернесто Сабато докторирао је 1938. године са 27 година и добио стипендију за истраживање на пољу нуклеарне физике у Лабораторији Кири, са Иреном Фредериком Жолио-Кири (Ирена је била кћерка Пјера и Марије Кири). У децембру исте године у Берлину, Ото Хан и Фриц Штрасман открили су феномен који је промијенио историју: нуклеарну физику изазвану неутронима, а 1939. године Фредерик Жолио утврђује да се физијом уранијума емитују неутрони, који су у стању физионирати остала језгра уранијума, што даље отвара могућност ланчане реакције. На основу тога, Фредерик Жолио је представио Академији наука патент о нуклеарном експлозиву, који се сматрао тајном, јер је Париз био окупиран од стране нацистичке војске. У овом периоду нуклеарне физике, Сабато је сарађивао са паром Жолио-Кири и био је у могућности посматрати кретање приче у правцу нуклеарног оружја. Међутим, у току боравка у Паризу, у једној од најнапреднијих лабораторија, парадоксално почиње да слаби Сабатов интерес за физичким наукама, које почињу бивати све више апстрактне: требало је замислити језгро које емитује зрачења, а која се потом детектују ручним инструментима.

Код Сабата се јављају сумње и следећа питања:

- како рећи нешто о нуклеарној структури уколико постоји „микроскоп“ да опзи нуклеарне димензије, тј. хиљадити дио милионитог дијела милионитог дијела метра?

- у које сврхе би се користио нуклеарни експлозив уколико се успије направити?

Научник који ће постати писац имао је више питања него одговора. Године 1939. Сабатопутује у САД да ради у Институту за технологију у Масачусетсу (МИТ). 1940. године је предавао на Универзитету Ла Плата. Предавао је теорију релативитета и квантну механику, двије дисциплине које су тих година направиле револуцију у науци. Сабато је објашњавао на својим предавањима како су маса, вријеме и удаљеност релативни те да зависе од брзине посматрача који их мјери, као и да је простор закривљен. Ништа није детерминистички како је вјеровао Ајнштајн. Није било могуће предвидјети будућност система. Реалност физичких ствари почела се сагледавати зависно од посматрача.

Други свјетски рат стварао је даље неизвјесности у научном окружењу, јер се мислило да је нацистичка војска тражила начин како да изради атомску бомбу. Ернесто Сабато је почео да испитује циљеве науке, разочарао се у истраживања поменуте материје и све више се почео интересовати за људску природу и креативност без граница коју једино омогућава књижевност. Надреалистичка искуства су довела Сабата до егзистенцијалистичке кризе коју је ријешио бијегом у Аргентину и посвећивањем књижевности (Modesto 2011).

ПОЧЕТАК КРИТИКЕ НАУЧНИХ ДОСТИГНУЋА

Сабатова књижевна дјела се сматрају егзистенцијалистичким, а за основне теме узимају самоћу, одсуство комуникације и хуманизације друштва. Сабато полази од идеје да савремени човјек доживљава дубоку кризу, али не економску ни социјалну, већ духовну. Есеј *Будућност незнања* у оквиру збирке есеја *Појединац и Универзум* бави се питањем особености и вриједности науке, као и разликом између обичног истраживача и генија, а за примјере Сабато наводи Мадам Кири и Ајнштајна:

Али неопходно је имати у виду да се велико напредовање у научној мисли не састоји од издвојених чињеница, него од теорија, од појмовних синтеза. (...) Мадам Кири је специјалиста; она стрљиво изолује један хемијски елемент; Ајнштајн је човек синтезе, који спаја у велику теорију хиљаде ситних чињеница до којих су дошли специјалисти. То је растојање које постоји између обичног истраживача и генија (Sabato 2005: 28).

На основу ових референци можемо утврдити да Сабато прави јасну дистинкцију између поменутих физичара – имајући у виду да је и сам сарађивао на пољу науке са породицом Кири, закључујемо да је Сабато мишљења да, ма колико год били успјешни и признати у свом раду, ни он

нити Мадам Кири, као ни Ирена Жолио Кири, не могу достићи за свој рад углед какав има ум теоријске физике, Алберт Ајнштајн.

У наставку текста Сабато говори о развоју и карактеристикама физике, фокусирајући се на њене недостатке и наглашавајући да су домети физичара релативно ограничени:

Развој физике је узорит, јер је то најједноставнија од природних наука, па према томе, наука које је најдаље отишла. Као и у свим гранама научног знања, њено напредовање је било обележено узастопним сједињавањима. (...) Али свако сједињавање је било теже него претходно, и како се напредовало, изгледало је да се приближавамо граници рационално објашњаивог. У једном тренутку се веровало да су квантови та граница; даље се простирао пространи и непознати континент ирационалног. Као у некој непознатој кући у којој нема светла, физичари су слепо тумарали, не успевајући да пронађу врата и степениште. Некадашња физика, јасна и логична, испуњавала је свој темељни задатак – објашњавала је и предвиђала. Сада су чињенице чудне и често долазе а да их нико не очекује; затим теоретичари измишљају компликоване хипотезе да би их оправдали (Sabato 2005: 29).

Сабато овдје сугерише да, иако и даље сматра физику најразвијенијом науком, она више у њему не буди интересовање за даљим истраживањем. Он сматра да је његова генерација постигла највиши домет на пољу прочавања пада тијела, кретања планете, топлоте, рада, електрицитета и магнетизма, те да је немоћна објаснити нове појаве. За примјер Сабато наводи експлозију уранијума, а физичари у тој немоћи постају збуњени и ташти.

У Сабатовој филозофији кључни појам је појам синтезе – неопходно је међусобно разумијевање различитих специјалиста: физичара, биолога и социолога. Филозофија не може занемарити науку, већ филозоф мора да буде збир свих знања свога времена, као што је Аристотел био физичар, математичар, биолог и социолог. Сабато је мишљења да не постоји јасна граница између универзалног и партикуларног, јер филозоф не може да установи и пронађе опште законе о бићу и сазнању без познавања посебних наука. Сабато критикује садашње стање у физици говорећи да је специјализација по поглављима условила отежано разумијевање међу поменутиим специјалистима:

Развој физике постао је тако широк да је наметнуо специјализацију у сваком појединачном поглављу, уз отежавајућу околност да се ти специјалисти свакога дана све мање међусобно разумеју: онај који мери спектар може бити неспособан да схвати другога који се бави теоријама језгра (Sabato 2005: 30).

За Сабата су научници наивни, јер вјерују да се могу бавити посебним запостављајући опште. Синтеза би се могла остварити једино

постојањем надчовјека, или по Сабату математологифизиепистемолограматичара. Сабато истиче да би такав човјек морао знати ријешити проблеме из различитих наука, јер данас број и сложеност проблема расту много брже него човјекова способност разумијевања.

Здрав разум, како каже Сабато у истоименом есеју, представља великог непријатеља науке и филозофије, а многи проблеми би били ријешени када би се човјек одлучио да пређе преко здравог разума:

Чим изађемо из нашег малог свакодневног универзума, престају да важе наше представе и предрасуде. То је разлог због којег нас бесмисао салеће са свих страна. И још више: пожељно је да тако буде, јер то је гаранција да се иде добрим путем. Ако неки астроном изложи теорију о Универзуму која је прихватљива за обичног човека, извесно је да греша (Sabato 2005: 36).

Када су у питању научни закони, Сабато указује на опасност од апстрактног, а оно што је опште лако постаје апстрактно. Као примјер општих научних закона Сабато у есеју *Преко апстракције до моћи* наводи Ајнштајнову теорију, док код појединачних научних закона помиње Њутна. Сабато се, ипак, прећутно одређује за Њутнов метод, јер се о његовим проналасцима још увијек могу причати анегдоте, а Ајнштајнови методи су народској интуицији страни (Sabato 2005: 44).

Апострофирање злоупотребе научних достигнућа, под којима Сабатово подразумева израду атомске бомбе и њену употребу у Другом свјетском рату, указује на његово разочарење у бит науке, која се претварала у лавиринт симбола. Да би појачао ефекат истинитости, Сабато додаје и овај опис у есеју *И шта онда?*:

Као што је машина почела да се ослобађа од човека и да му се супротставља, претварајући се у безимено чудовиште стране људској души, наука се претварала у хладан и дехуманизован лавиринт симбола. (...) Троуглови и челик, логаритми и електрицитет, синуси и атомска енергија, чудно повезани са тајанственим и ђаволским облицима новца, створили су коначно Велики Зупчаник, а људска бића су коначно постала њени безначајни и немоћни делови. И док научници специјалисти проводе живот у дну неке лабораторије, мерећи спектрографске плочице и гомилајући хиљаде равнодушних бројева последње индивидуе механичке ере, авијатичари који су још увек били некакви витезови луталице у ваздуху, полако улазе у безимене кохорте великих маса летећих апарата, док њима наслепо управљају радио или гониометри, следећи ишпартане и апстрактне мапе, како би бомбардовали тачке које су одређене картезијанским координатама (Sabato 2005: 56).

Сабато каже да су научници заправо слуге које марљиво раде на усавршавању сваког изума, које даље државе преузимају на коришћење и

најчешће, злоупотребу. Сабато слободу научника пореди са слободом авијатичара који су сада заробљеници у ваздуху и њима управљају нови технички изуми.

Сабато у есеју *Откриће Америке* подвлачи да обдареност научним духом није никаква привилегија. Напротив, сваки напредак у науци значио је ново незнање које се укључивало у дух лаика, а поменуто незнање напредује ка застрашујућој будућности:

Сам Колумбо био је обдарен научним духом: даром запажања и теоријском истрајношћу. Његова запажања о магнетском отклону била би довољна да му обезбеде име у историји физике; тачно је да је његова теорија о тој појави погрешна, али су погрешне и ове садашње (Sabato 2005: 134).

НАУКА КАО ТУНЕЛ – КЊИЖЕВНОСТ КАО ОСЛОБАЂАЊЕ

Сабато сјетно говори о 19. вијеку, називајући га чудесним и вијеком науке и напретка идеја. Насупрот томе, двадесети вијек је симбол механизованих кланица, масовних убистава Јевреја, очајања и страха. Наука је сада у служби централизације државе, разарања и смрти. Она није гаранција ни за шта, јер су њеним реализацијама, по Сабату, туђа етичка занимања. Сабато даље наводи да су два свјетска рата, тоталитарне диктатуре и концентрациони логори показали какво смо чудовиште од свијета родили и одгајали. Наука је требало да понуди рјешење за све човјекове физичке и метафизичке проблеме, а умјесто тога, допринијела је лакшој концентрацији циновских држава и смрти уз помоћ атомских печурака (Сабато 2004: 94).

Када је осјетио да ће смрт убрзо наступити, Сабато је написао аутобиографски есеј под називом *Пре краја*, 1998. године. У виду сјећања Сабато вјешто и хронолошки оживљава догађаје из свог живота. Стога овдје неколико деценија касније у односу на друга дјела и на другачији начин сазнајемо чињенице о његовом одрастању, тренутку одређивања за науку и коначно, одлуци о напуштању тог свијета и комплетном посвећивању писању. Како каже Сабато, једну од кључних улога у његовом одрастању и стварању љубави према писању имао је професор у средњој школи, Педро Енрикес Урења:

Њему дугујем своје прво зближавање са великим писцима, а његову мудру поруку још увек памтим: „Тамо где завршава граматика, почиње велика уметност“. (...) Као тада – тако давно! - када смо заједно били у возу и када сам га питао, жалостан што видим да му године пролазе у безначајним пословима: „Зашто, дон Педро, губите време са том децом?“ А он ми је, уз свој љубазан осмех, одговорио: „Јер би међу њима могао бити неки будући писац (Сабато 2004: 48).

У наставку Сабато додаје да је у дјетињству немир у души отклањао пишући дневнике које је спаљивао када је одрастао. Свијет математике, умјетности и књижевности су за њега представљали бијег од тјескобе у којој је живио. Сабато описује како је још као средњошколац читао Шилера, Шатобријана, Гетеа, Русоа, али наглашава да су посебан утицај на њега извршили Достојевски, Гогољ, Толстој и Чехов. Ипак, након завршене средње школе, како смо раније поменули, Сабато уписује студије физике. Поновно враћање на свијет књижевности и сумњу у исправност одабира свог дотадашњег позива на пољу науке Сабато описује ријечима:

Древне силе, у неким мрачним одајама, спремале су алхемију која ће ме заувек одаљити од безгрешног краљевства науке. (...) Беше започела криза која ће ме удаљити од науке. Јер мој дух, који се одувек управљао осцилацијама, између светлости и таме, између реда и хаоса, аполонијског и дионизијског, усред тог свог неспретног карактера, мој дух се сада налазио сметен између најекстремнијих облика рационализма, које представља математика, и најдраматичнијих и најмоћнијих облика разборитости (Сабато 2004: 80).

Сабато је и сам збуњен и затечен јављањем сумње у резултат дотадашњег рада, али са друге стране осјећа да нешто мора брзо промијенити, јер ће незадовољство неминовно постати све веће. На том путу је Сабата мали број колега и пријатеља подржавао, питајући се како је могуће да се након доктората из физичко-математичких наука определили за писање романа. Сматрали су да је књижевност пуко шарлатанство и да су тада научници били земљи најпотребнији, те да је наука врхунска творевина човјека. Иако је рад у лабораторији Кири сматрао највишим циљем којем је физичар могао тежити, Сабато се ипак осјећао неиспуњеним. Након тога, стипендија му је пренијета на Институт у Бостону. Немогућност даљег поступања по инерцији он описује овако:

Био сам у погубном расцепу између оног што је за мене значао тај позив коме сам жртвовао године, и неизвесног, али несавладивог присуства једног новог зова. Тренутак у ваздуху кад не налазимо идентитет у ономе што смо били (Сабато 2004: 89).

Сабато ставља до знања да већину поступака из овог периода живота није могао да објасни. Тај дио живота поистовјећује са сном, па чак и ноћном мором, због нелогичности и противрјечности. Сабато жели читаоцу да покаже право и несавршеног себе – поистовјећује се са романтичарем Новалисом и Достојевским, говорећи да им је заједничка тежња за страшним испољавањем облика своје душе. Сабато говори како је свој први роман почео да пише када је био на ивици самоубиства и да му је писање у том тренутку био једини излаз из дубоке депресије и пут ка успостављању нарушеног склада.

Када му је оштећени вид онемогућио да чита и пише, Сабато се посветио сликарству говорећи да нас судбина увијек води до онога што је требало да будемо. Овим нам Сабато указује на чињеницу да нема дилеме да ли је правилно поступио напустивши науку – погријешио је у томе што само раније није слиједио своју судбину.

ПИСАЊЕ ЈЕ СВРХА ЖИВОТА

Како Сабатови есеји обрађују тему напуштања науке и окретања књижевности укључујући размишљање и закључивање, то ћемо у њима наћи богатију грађу за извођење закључка о ралозима његове духовне кризе. Ипак, усредсредимо се и на поједине сегменте три његова романа који представљају замишљену трилогију: *Тунел*, *О јунацима и гробовима*, *Абадон*, *анђео уништења*, у којима се у мањој мјери али не и мање значајно провлаче Сабатова разматрања умјетности и науке, као и егзистенцијалистичка и нихилистичка промишљања.

У есеју *Пре краја* (1998) Сабато ће рећи да је роман *Тунел* замислио као причу о једном сликару који очајнички покушава да се исповиједи. Посредством главног јунака, Хуана Пабла Кастела, Сабато покушава умирити тјескобу коју осјећа у свијету нереди. Писање му је било тада најузвишенији и најмоћнији медиј који му је омогућавао изразити хаос у којем се константно борио, а са друге стране ослобађање не само идеја, већ и најскривенијих опсесија (Сабато 2004: 96). Мукотрпан процес објављивања свој првијенца Сабато објашњава ријечима:

Тунел је био једини роман који сам желео да објавим, а да бих то успео морао сам да претрпим горка понижења. С обзиром на моје научничко образовање, ником није изгледало могуће да бих био у стању озбиљно да се посветим књижевности. Један чувени писац имао је коментар: *Зар један физичар да напише роман* (Сабато 2004: 104)!

Могли бисмо на извјестан начин поистовјетити Сабата са главним јунаком романа *Тунел*, Кастелом. Наиме, и Сабато се у периоду живота када пише поменути роман осјећа несхваћеним и усамљеним, а такав је и сликар Кастел. Он очајнички жели да неко схвати слику под називом *Материнство*, као што и Сабато жели да му се пружи прилика да се докаже као писац. Сабато вјешто посредством јунака изражава неке од својих ставова:

У време када сам ја имао пријатеља, често су се смејали мојој настраности да увек изаберем најпогрешнији пут. Питам се: *зашто стварност мора да буде једноставна* (Sabato 1999: 49).

Рећи ћемо да се у овим редовима подједнако проналазе и Сабато и Кастел: Сабато којег су у тренутку одрицања од науке напустиле колеге, а он је изабрао самоћу и изолацију у виду живота на селу убијеђен у

исправност избора, ма шта други мислили о томе. Слично томе, Каstel, опсједнут Маријом Ирибарне коју је упознао на изложби, покушава наћи начин да дође до поновног сусрета са њом не бирајући средства. На том путу Каstела не омета ни сазнање да она има слијепог мужа. То Саbато користи да би размотрио идеју тунела и каже:

Да ли су се пролази стварно сјединили и наше душе спојиле? Какве ли моје глупе илузије у свему томе! Не, пролази су и даље паралелни, као и раније, мада је зид који их је растављао био као неки стаклени зид, а ја сам могао видети Марију као неку ћутљиву фигуру коју нисам могао дотаћи... Не, чак ни тај зид није увек био такав: покаткад би опет био од црног камена и ја нисам знао шта се догађа са његове друге стране, шта је било са њом у тим анонимним интервалима, какви су се чудни догађаји догађали; чак сам мислио да се њено лице у тим тренуцима мењало и да га је нека подругљива гримаса деформисала и да је можда било измењених осмеха са другим и да је цела прича о пролазима била моја смешна измишљотина или уверење и да је у сваком случају био само један тунел, мрачан и усамљен; мој тунел, тунел у коме је протекло моје детињство, моја младост, цео мој живот. А на једном од оних прозирних делова каменог зида видео сам ту девојку и наивно сам веровао да је ишла другим тунелом паралелним са мојим; кад је у ствари припадала широком свету, свету без граница, оних који не живе у тунелима; а можда се из љубопитства приближила једном од мојих чудних прозора и угледала приказ моје безнадежне усамљености или ју је заинтересовао неми језик, шифра моје слике. А онда, док сам ја још увек ишао даље кроз свој пролаз, она је напољу живела својим нормалним животом, бурним животом којим су живели људи који живе напољу, оним чудним и бесмисленим животом у коме је било плесова и свечаности, радости и фриволности. А покаткад се дешавало кад сам ја пролазио поред неког од мојих прозора, да је она стајала чекајући ме немо и чежњиво (зашто чекајући ме? и зашто немо и чежњиво?); али се дешавало да она не дође на време или заборави то убого затворено биће, а онда сам је ја с лицем чврсто приљубљеним уз стаклени зид, гледао издалека како се смеши или безбрижно плеше или је нисам, што је било још горе, уопште видео, и замишљао сам је на неприступачним или глупим местима. А онда сам осећао да је моја судбина била бескрајно још усамљенија но што сам то могао и замислити (Sabato 1999: 212).

Да би се објаснио овај подужки одломак потребно је да заронимо у његове психолошке и филозофске аспекте. Сликар Каstel, који је живот провео у тјескоби, самоћи и изолацији, доживотно корача тунелом, а једина нада да ће пронаћи излаз из њега је случајан сусрет са непознатом дјевојком

koja ће разријешити његове проблеме и анксиозност коју, очито, носи у себи? С тим у вези уједно можемо рећи да је Сабато у моменту писања истоименог романа такође заробљен у сопственом тунелу – он њим сам корача ка непрегледном циљу са надом да је на правом путу. Сабато је изабрао окушати се у писању првог романа и сада бојажљиво промишља да ли ће његов израз скривених идеја имати будућност.

Конечно, свијет можда и јесте подијељен на двије врсте људи – оне који посматрају друге из своје учаурености и оне који живе живот радујући му се и уживајући у својој безбрижности и површности. Првој категорији, по традиционалној подјели, припадају умјетници, ствараоци који су спремни да живот гледају споља, да га промишљају и приказују, али не и да га живе и уживају у површним задовољствима која им се нуде, док другој категорији припадају појединци који живе без свијести о томе да постоје ограничења, да постоје људи у тунелу, у самоизолацији, а који опет желе и могу да уживају у плодовима стваралаштва умјетника. Да ли је то филозофија живота коју је желио да нам сугерише Сабато, јер и сам у њу вјерује, или је то само фиктивно размишљање Кастела који постепено губи разум и уплиће се у чврсту мрежу која ће га на крају довести до незнања из којег ће услједити коначан чин убиства Марије Ирибарне? На постављено питање могао би се тражити одговор у складу са теоријом отвореног дјела Умберта Ека, на основу које би се и Кастелово фиктивно незнање могло тумачити као директна последица стварне Сабатове духовне кризе, коју писац проживљава управо у периоду када пише роман *Тунел*.

У роману *О јунацима и гробовима* (1961) у посвети Сабато говори да једино умије да пише прозу која га ослобађа опсесије која ни њему самоме није јасна и да је овај роман заправо резултат истраживања мрачног лавиринта који води средишњој тајни нашег живота. За Сабата свака јединка носи свој мрачни лавиринт, а све док га не истражи неће спознати стварни животни смисао (Sabato 2012: 5). У првом поглављу *Змај и принцеза* Сабато износи своје виђење песимизма и каже:

Да би човек имао мрачно виђење света, морао је у тај свет и његове могућности претходно веровати. Још је чудније и парадоксалније што песимисти, након разочарања, нису стално и систематски лишени наде, него се, у извесном смислу, чини да су спремни у сваком тренутку да обнове своја надања, премда то скривају под црним плаштом преиспољних мргуда, јер осећају неку врсту метафизичког стида; као да је песимизму, да би вазда био јак и устрајан, повремено потребан подстицај у виду новог и суровог разочарања (Sabato 2012: 28).

У роману *Тунел* Сабато заузима песимистични став према животу посредством главног јунака Кастела. У роману *О јунацима и гробовима* супротстављају се нихилизам и нада која опстаје упркос свим неприликама које човек мора да преброди. Сабато указује да нада постоји тиме што је јунак Мартин пронашао смисао живота у Александри; међутим, поновно

одсуство комуникације га доводи до ивице самоубиства. Иако је Сабатова визија аргентинског човјека прилично песимистична, овај одломак нам указује на чињеницу да и нада заузима одређени дио његове мисли. Насупрот потпуном очају и одсуству наде у роману *Тунел*, роман *О јунацима и гробовима* представља Сабатову метафизику наде:

Човек није саздан само од безнађа него и од вере или наде, не само од смрти него и од жеље за животом, не само од усамљености него и од тренутака заједништва и љубави. Уколико би превладало безнађе, сви бисмо се препустили смрти или бисмо се убили а то се не дешава. (...) Наш разум, наш ум нам непрекидно доказују да је овај свет ужасан. Стога је разум погубан и води скепси, цинизму и коначно уништењу. Срећом, човек готово никаданије разумно биће и због тога се нада готово увек изнова рађа на згаришту и пепелишту (Sabato 2012: 215).

Сабато нам преко размишљања јунака Алехандре, Мартина, Фернанда и Бруна представља своју концепцију човјека и егзистенције. Бруно представља тачку повезаности ликова у оквиру унутрашње структуре романа и уједно сакривеног Сабата унутар романа. Када је у питању беспомоћност људског бића, Бруно каже:

Постоји ли људско биће чија животна прича није, на крају крајева, тужна и загонетна? (...) Не постоји човек који би у крајњој линији заслужио презир или иронију: пре или касније, с чврстим валутама или без њих, снаћи ће га несреће, смрт деце, браће, сопствена смрт и сопствена усамљеност пред смрћу. Напослетку испада да је он беспомоћнији од икога: као што је ратник затечен без панцира беспомоћнији од оног безначајног мирног човека који никад панцир није имао нити осећа да му недостаје (Sabato 2012: 32).

У циљу разумијевања Сабатовог последњег романа *Абадон, анђео уништења* (1974) неопходно је прочитати претходна два, јер се већина ликова опет појављује. Роман није једноставно резимирати, јер се састоји од великог броја краћих поглавља у којима се наратори смјењују. У појединим поглављима сведоци смо догађаја које нам приповиједа Сабато у првом лицу, док у другим дјеловима читамо о искуствима и његовим састанцима са Бруном, Алехандром, Мартином, Фернандом Видал Олмосом и мноштвом других ликова. У овом роману долази до укрштања приватног живота и књижевности будући да се у њему појављује сам аутор романа посредством јунака Сабата.

Александра Манчић (2003: 389-391) наводи да Сабато сада ступа у властити роман као средишни лик са циљем да објасни себи и читаоцу могућност исказивања размишљања која га најдубље тиште и највише заокупљају. Он трага за знањем које обухвата и рационално и ирационално, а омогућавају га савремени егзистенцијализам, феноменологија и књижевност. Сви Сабатови ликови су агонични и у њима се одвија

непрестана борба са силама ирационалног, са изопаченошћу људи и са стањем у друштву. Раздор између свијета науке и свијета умјетности се јавља код Сабата и у *Абадону*:

Напустио је науку да би писао фикцију, као кад би нека добра домаћица изненада решила да се ода дрогама или проституцији. Шта га је навело да измисли све те приче? И шта су оне биле у ствари? (..) Углавном се књижевност сматра као нека врста обмане, као не баш озбиљан посао (Sabato 2003: 33).

У *Писму далеком младићу* Сабато каже да је недостатак тема у жељи за писањем заправо добар знак, а не разлог за обесхрабрење. Они који пишу о било чему и бирају теме су, према Сабату, плодне фабрике тв драма и бестселера по мјери, тј. проститутке у умјетности. Када су у питању озбиљни писци, тема бира човјека. Писању човјек прибјегава када више не може издржати и када схвати да ће полудјети због опсесија које га прате из најдубље таме:

Да би се човек дивио мора бити велик, премда то изгледа парадоксално. И зато савременици тако ретко признају ствараоца – то готово увек чине потоње генерације, или барем она врста савременог потомства коју представља иностранство. Људи који су далеко. Они који не виде како пијеш кафу и како се облачиш (Sabato 2003: 99).

На овом мјесту Сабато прави алузију на свој први роман и чињеницу да су га савременици више оспоравали него хвалили мислећи да Сабато много више може да пружи као научник него као писац. Сабатов први роман су одбили сви издавачи у земљи. Ипак, роман је са одушевљењем прихватила француска публика, а Ернеста Сабата је као писца прославио француски писац Алберт Ками који је усмјерио пажњу људи на његов роман. Закључујемо да је Ками је у овом горенаведеном одломку из *Абадона* у ствари *врста савременог потомства и човјек који је далеко*, који је у кључном тренутку одиграо историјску улогу за афирмацију Сабата као будућег аргентинског класика. Стога, колико год Сабато био разочаран у суд својих савременика, остварио је неоспорна и утицајна признања, како савременика, тако и будућих генерација.

ЗАКЉУЧАК

Проучавање различитих периода живота Ернеста Сабата указује на бројне могућности њиховог тумачења. Наиме, у првим деценијама писања у есејима је присутан Сабатов израз одбијања оног шта је урађено са научним сазнањима. У романима се, ипак, назире Сабатова блага несигурност у исправност одлуке и немогућност проналажења разлога за такав избор - у већој мјери што права књижевна дјела нису довољно цијењена од стране савременика, него што је мишљења да би он сам већи допринос дао на пољу науке. Можемо рећи да је Сабато један од најутицајнијих писаца међу

научницима. Да му је читање била страст сведочи одломак из есеја који је писао пред смрт: *читање ме прати до дан данас, мењајући ми живот захваљујући тим истинама које поседује само велика уметност* (Сабата 2004: 54).

Како каже А. Манчић-Милић (2003: 389-391), није нам увек лако да одредимо да ли спознаја коју нам роман нуди долази као знање које је већ стечено па преточено у роман, или је она исход коме роман треба да води. На ово питање није нам лако одговорити, јер се за Сабата књижевно стварање не разликује много од душевних искустава.

ЛИТЕРАТУРА

Манчић-Милић, А. (2003). Физика и метафизика Ернеста Сабата. У: *Абадон, анђеоло уништења*. Београд: Тиса. 385-394.

Montoya, M. (2011). Del átomo a la palabra. *La Nación*, Preuzeto sa <https://www.nacion.com/archivo/del-atomo-a-la-palabra/KM2SM6AVHFID3LHXA5IMZWK7RM/story/>

Pavlović-Samurović, Lj. (1993). *Leksikon hispanoameričke književnosti*. Београд: Savremena administracija.

Sabato, E. (1999). *Tunel*. Београд: Rad.

Sabato, E. (2003). *Abadon, анђеоло уништења*. Београд: Тиса.

Сабата, Е. (2004). *Отпор*. Ужице: АЕД Студио.

Сабата, Е. (2004). *Пре краја*. Ужице: АЕД Студио.

Sabato, E. (2005). *Pojedinac i Univerzum : Izabrani eseji*. Čačak: Gradac.

Sabato, E. (2011). *O junacima i grobovima*. Београд: Plato.

SABATO'S SPIRITUAL CRISIS - THE WAY FROM SCIENCE TO LITERATURE

Ana R. Čanović¹

Abstract: The paper is entirely dedicated to the period of spiritual crisis in the life of Argentine writer Ernesto Sabato. In the introduction are stated basic biographical details from the life of the writer for the purpose of further elaboration of specific period of his life. In the paper are also discussed the issues of Sabato's consideration of art and science, as well as his views on the meaning of human existence and way of humanization of society. In the central part, the

¹ madzgalj.ana@gmail.com, Syndicate of Education of Montenegro

research of Sabato's path from science to literature was conducted on examples of collections of essays "One and the Universe", th essays "Before the End" and "The Resistance" and three novels: "The Tunnel", "On Heroes and Tombs" and "Abaddon, The Angel of Darkness." It is concluded that Sabato intentionally and without regret dedicated himself to the world of literature taking into account that for life was not sure about the true reason of his choice.

Keywords: communication, loneliness, spiritual crisis, Ernesto Sabato, writer, science, paths, literature, life, essays.

Примљен: 05.06.2017.

Прихваћен: 11.09.2017.

